

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Holik Ildikó Katalin

A TANÁRKÉPZÉS GYAKORLATI MŰHELYEI

A gyakorlóiskolák tanárképzési szerepének vizsgálata

Témavezető: Dr. Brezsnyánszky László
habil. egyetemi docens

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
2006

1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az utóbbi évtizedek oktatásügyében fokozott figyelem fordult a tanárképzés kérdése felé, megerősödött a minőségi oktatás igénye. A *Bologna-folyamat* maga után vonta a képzés szerkezeti és tartalmi újragondolását. Előtérbe került a pedagógusjelölt hallgatók *professzionális, kompetenciaalapú* képzésének szükségessége, az elmélet és gyakorlat megfelelő arányának biztosítása a felkészülésben.

A hazai tanárképzés átalakításának '90-es évekbeli első lépcsője az 1997-ben hozott 111-es kormányrendelet, amely jelentősen elősegítette a képzés hatékonyabbá tételét. Módosította és rögzítette a tanárképzés főbb tanulmányi területeit és arányait, így az elméleti ismeretek megszerzése mellett előtérbe került a gyakorlati oldal is.

Ennek ellenére a tanárképzéssel kapcsolatosan számos probléma merül fel. Egyik vitatott terület a *gyakorlóléhelyek helyzete, hovatartozása*, ugyanis hazánkban jelenleg nem minden tanárképzést folytató felsőoktatási intézmény vállalja a gyakorlóiskolák fenntartását, az ott folyó tanárképzés megszervezését. A hagyományosan gyakorlóiskolákkal rendelkezők iskolafenntartó szerepe pedig gyakran formális, azaz a felsőoktatási intézmény nem mindig kíván vagy képes élni az iskolafenntartó jogaival. Sok esetben vita tárgyát képezi az, hogy szükséges-e a tanárképzés számára külön gyakorlóiskolákat fenntartani, nem elegendő-e a hallgatóknak az előírt tanítási gyakorlatot terepen, pl. az ún. bázisiskolákban teljesíteni, amelyek – a gyakorlóiskolák kritikusai szerint – „életszerűbb” terepet kínálnak a leendő tanárok képzéséhez.

A gyakorlóiskolák részéről sem egyszerű az együttműködés ideális formáinak megteremtése. Ezek az iskolák sajátos helyzetűek: a közoktatási funkciók mellett felsőoktatási feladatokat is gyakorolnak, ezért a „hagyományos” iskolához képest lényegesen összetettebb a munkájuk.

A gyakorlati tanárképzés *hatékonyabbá* tétele érdekében a pedagógiai szakirodalomban számos felvetéssel, javaslattal, új képzési modellel találkozhatunk, amelyek egy része a gyakorlatban is kivitelezésre került. Feltehetően a gyakorlati képzés megújításával szolgál a Bologna-folyamat, amely átalakulást eredményez a felsőoktatás, azon belül pedig a tanárképzés rendszerében.

Mivel a gyakorlati tanárképzésnek, a gyakorlóiskolák helyzetének, hovatartozásának megítélése napjaink oktatásügyében viták tárgyát képezi és hazánkban korábban nem történt a témával kapcsolatos átfogó kutatás, szükségesnek tartottuk, hogy megvizsgáljuk ezt a területet.

Kutatásunk *célja* a gyakorlati tanárképzés sajátosságainak, aktuális problémáinak feltárása; a gyakorlóiskolák társadalmi funkcióinak, a magyar közoktatás és felsőoktatás rendszerében betöltött szerepének vizsgálata.

2. Alkalmazott módszerek

A dolgozat két nagyobb egységből áll. Első részét a téma hazai és nemzetközi *szakirodalmának* feltárása, a másodikat pedig *empirikus vizsgálataink* eredményeinek tárgyalása képezi.

A *kutatás témái*: a tanárképzés és a felsőoktatás viszonya, a gyakorlóiskolák mint sajátos helyzetű közoktatási intézmények, valamint a gyakorlóiskolát fenntartó felsőoktatási intézmény és az iskola kapcsolata.

Munkánk során az alábbi *hipotéziseket* állítottuk fel:

- Bár a gyakorlóiskolák kötődése kettős, működésükben a közoktatási feladatok a dominánsak.
- A gyakorlóiskolák a tanárképzésbe „pedagógiai műhelyként” úgy kapcsolódnak be, hogy a felsőoktatási intézményben végzett tanulmányok során elsajátított ismeretek gyakorlati alkalmazására biztosítanak mindenekelőtt lehetőséget, mind a diszciplináris, mind a pedagógiai mesterség területén.
- A felsőoktatási intézmények és a gyakorlóiskolák között gyakran csak formális együttműködés, dialógus valósul meg.

Hipotéziseink igazolása érdekében a vonatkozó szakirodalom feltárásán túl tizenhét hazai gyakorlóiskola *pedagógiai programját* elemeztük, majd a négy magyarországi tudományegyetem 12 gyakorlóiskolájában készítettünk *kérdőíves vizsgálatot*. A 2003/2004. tanév őszi félévében 335 pedagógust, a 2004/2005. tanév őszi félévében pedig az intézményekben gyakorló 485 végzős hallgatót kértünk meg kérdőívünk kitöltésére. A kérdőíves vizsgálattal párhuzamosan, a helyi lehetőségek tanulmányozása érdekében a Debreceni Egyetem gyakorlóiskoláinak 50 pedagógusával és 134 ott gyakorló ötödéves hallgatójával készítettünk *interjút*.

A pedagógiai programok kiválasztásánál a fenntartó felsőoktatási intézmény és a gyakorlóiskola típusa szerinti rétegzett mintavétel módszerét alkalmaztuk. A kérdőíves és interjú vizsgálatához a pedagógusokat a nemük, a tanított tantárgy típusa, a tanítási tapasztalat és a vezetőtanári tevékenység; a hallgatókat nem és szak szerinti *rétegzett mintavétellel* választottuk ki. Arra törekedtünk, hogy garantáljuk a minta *reprezentativitását*, azaz a

vizsgálandó populáció minden egyedének egyforma esélye legyen, hogy a mintába bekerüljön és a minta tükrözze a populáció sajátosságait.

Országos szintű kutatásunk során egyaránt alkalmaztunk *kvalitatív* és *kvantitatív módszereket*, mivel a minta jellegzetességei és a vizsgálni kívánt terület sajátosságai megkívánták e módszerek egymással párhuzamos használatát. Így sok részletre kiterjedő, átfogó képet kaptunk a gyakorlati tanárképzésről és a gyakorlóiskolákról.

A pedagógiai programokat *tartalomelemzés* segítségével vizsgáltuk, hogy feltárjuk a vizsgált szövegek rejtett mondanivalóját, összefüggésrendszerét. A kérdőíves vizsgálat eredményeinek értékeléséhez különböző *statisztikai módszereket* alkalmaztunk (főkomponenselemzés, klaszteranalízis, korrelációanalízis). A tanári és hallgatói vizsgálat adatait számos ponton összehasonlítottuk, így további összefüggésekre tudtunk rávilágítani. Az interjúk elemzésénél egyaránt igyekeztünk kihasználni a minőségi és a mennyiségi elemzési technikák kínálta lehetőségeket.

Az *eredmények hasznosítását* két irányban látjuk lehetségesnek. Közvetlenül hozzájárulhatnak a hazai nevelői gondolkodás megismeréséhez, differenciáltabb értelmezéséhez, ezáltal a közoktatás fejlesztéséhez, az aktuális problémák megoldásához. Továbbá segítséget nyújthatnak a tanárképzés egyelőre még nyitott kérdéseinek megválaszolásához, képet adnak a közoktatás kitapintható tanárigényéről, kiindulópontként szolgálhatnak további összehasonlító kutatások megalapozásához.

A felsőoktatási intézmények tanárképzéssel foglalkozó területei, a gyakorlóiskolák, az ott tanító pedagógusok és tanárjelöltek számára lényeges, hogy szembesüljenek egyes problémákkal, megismerjék a kutatás során megállapított tényeket, adatokat, melyek segítséget nyújthatnak számukra a felmerülő nehézségek orvoslásában. Fontosnak tartjuk a pedagógusok, iskolák felelősségének tudatosítását a nevelés-oktatás területén, ezenkívül pedagógiai alapelveik megfogalmazását is. Úgy véljük, hogy az adódó eredményeket egyaránt hasznosítani tudják a leendő és a már praktizáló pedagógusok.

A kutatás hazai és nemzetközi tekintetben egyaránt aktuális problémákat vizsgál, ezáltal fontos szempontokkal és adalékokkal szolgálhat néhány szakmai kérdés tisztázásához.

3. A kutatás eredményei

a) A *tanárképzés-felsőoktatás* tárgykörén belül tanulmányoztuk hazánk tanárképzésének törvényi háttérét, a tanárképzés problémáit, tendenciáit, törekvéseit, útkereséseit.

A gyakorlati tanárképzés *útkereséseinek* bemutatásánál öt fejlődési szakaszt különböztettünk meg. Az első azt a felfogást képviseli, mely szerint a leendő tanároknak nem szükséges elméleti és gyakorlati pedagógiai képzésben részt venniük, mivel elegendő annyi tudás birtokában lenniük, amit átadnak a tanulóknak. A másodikban az a vélemény nyilvánul meg, amely szerint a tanárnak sokoldalú, alapos tudással kell rendelkeznie. A harmadik szakasz a gyakorlati képzés szükségességét hangsúlyozza, s ezt egyetemi szemináriumok keretein belül kívánja megvalósítani. A negyedik már egyértelműen a tanárjelöltek gyakorlati képzésének fontosságát és a gyakorlóiskolák nélkülözhetetlenségét képviseli. Az ötödik szakaszba az ún. egyetemi klinikák, laboratóriumi iskolák sorolhatók, amelyek a gyakorlati tanárképzés egyfajta idealisztikus modelljének tekinthetők.

Dolgozatunkban áttekintettük *az európai felsőoktatásban, tanárképzésben* jelen lévő *modelleket*. Megállapítottuk, hogy az európai felsőoktatás duális rendszerű, amelyet az egyetemi szintű képzések mellett a rövidebb, gyakorlatorientáltabb képzések együttese alkot. Az európai tanárképzési rendszerekben egyaránt felfedezhető az ún. párhuzamos és a követő modell. A tanárjelöltekből kétféleképp válhat „teljes értékű” pedagógus: vagy a tanulmányokat lezáró vizsgával vagy a diploma megszerzését követően néhány év gyakorlat és újabb vizsga által. Valamennyi európai modellben hangsúlyos szerepet kap a gyakorlati képzés, amely helyszíneként szolgálhatnak a gyakorlóiskolák és/vagy a külső, partnerintézmények.

Az európai tanárképzést jelenleg a kétciklusú képzésre való áttérés folyamata jellemzi. Az átfogó reform alapvető célkitűzése a minőségi képzés kialakítása, a magas szintű szakmaiság elérése. Ehhez járul hozzá a gyakorlati képzés arányának és súlyának növekedése, illetve az elmélet és a gyakorlat összehangolása.

Hazánkban a *tanárképzés* elsődleges *feladata a gyakorlóiskolákban* az, hogy a tanárjelöltek a felsőoktatási intézményben elsajátított elméleti szaktárgyi, pszichológiai, pedagógiai és szakmódszertani ismereteiket a gyakorlatban megfelelőképp alkalmazzák. A hallgatók a hospitálások alkalmával tájékozódnak a pedagógusi munkáról, majd az önálló tanítás során vezetőtanáruk felügyelete és jelenléte mellett, az előírt órában maguk tanítják szaktárgyukat. A tanítási gyakorlat utolsó fázisa a tanárjelöltek a zárótanítása. A tanárjelöltek

munkájához jelentős segítséget nyújt a tanítási órákat előkészítő megbeszélés, közös elemzés és értékelés.

Kérdőíves vizsgálatunk során hipotéziseinket igazolva megállapítottuk, hogy a gyakorlóiskolák megfelelő lehetőséget teremtenek arra, hogy a felsőoktatásban elsajátított elméleti tudást a gyakorlatban is kipróbálhassák a hallgatók, működésük során az *elmélet* és a *gyakorlat* szorosabb kapcsolatának kialakítására törekednek. Ezt az állítást igazolják azok az eredmények, amelyek az *önálló tanítás elsődleges szerepét* mutatták a hallgatók szakmai fejlődése terén. A gyakorlóiskolák meghatározó szerepét bizonyítja, hogy a tanárjelöltek nagy része, több mint háromnegyede szeretne a diploma megszerzése után tanítani és sokan a gyakorlati képzésben nyert pozitív tapasztalatok hatására kezdtek el érdeklődni a pedagógusi pálya iránt. A hallgatókat főként a tanítás és a gyermekek szeretete és a hivatástudat vezérli erre a pályára. Akik nem szeretnének tanítani, elsősorban az anyagi megbecsültség hiányára panaszkodtak, illetve inkább más területen kívánnak érvényesülni.

A megkérdezettek *tanárképzés* vizsgálatára kiderült, hogy a gyakorló pedagógusok az intelligenciát, a kognitív képességek meglétét tartják a legfontosabb tulajdonságnak a tanári pályán. Ezzel szemben a hallgatók a kreativitást részesítik előnyben. Válaszaikból egy összetettebb és rugalmasabb pedagóguskép tükröződik, mint a tanárokéból. Ez fontos tanulásként szolgálhat a tanárképzés számára, mivel alapvető követelmény, hogy a képzés tartalmát és módszereit tekintve alkalmazkodni tudjon a változásokhoz, az új kihívásokhoz. Mindkét csoport hangsúlyozta a speciális kompetencia kialakításának igényét, azaz a szervezőképesség, az előadóképesség, a motiválási képesség, az értékelési képesség, a konfliktuskezelő készség, a vezetői képesség és a problémamegoldó képesség meglétének fontosságát.

A tanári pálya szépségeihez tartozik a megkérdezettek szerint, hogy ott tanítani, nevelni lehet a gyerekeket, illetve az, hogy számos kihívást rejt magában ez a hivatás. A hallgatók még nem látják, hogy mennyi változatosságot kínál ez a pálya, őket főként a segítő szándék vezérli.

A gyakorlóiskolákban folyó tanárképzés *problémáit* szaporítja a tanárok szemszögéből nézve a hallgatók esetleges negatív hozzáállása, felkészületlensége. További nehézséget jelent az elmélet és gyakorlat megfelelő arányának megtalálása.

A hallgatók főként azt bírálták a felsőoktatási intézmények munkájában, hogy a magas színvonalú oktatás inkább tudósképzést biztosít, nem az általános iskolai és középiskolai szintű oktatásra készít föl. A gyakorlati képzés pozitívumaként emelték ki, hogy betekintést nyerhettek az iskolai életbe, a tanárok és a tanulók világába. Kiemelték a gyakorlótanítást

során gyűjtött tapasztalatok fontosságát. A gyakorlóiskolákat olyan intézményeknek tekintik, ahol az elméletben tanultak összefonódhatnak a gyakorlattal. Többen hangsúlyozták, hogy elégedettek voltak vezetőtanárjukkal, mivel nagy mértékben hozzájárultak szakmai fejlődésükhöz. Ez a tény is közrejátszott, hogy jól érezték magukat a gyakorlóiskolában.

Kutatásunk igazolta, hogy a jelenlegi tanárképzés elsősorban a *szaktudományok alkalmazásának modelljét* követi, vagyis az elméleti ismeretek megszerzését tartja elsődlegesen fontosnak, amely az alkalmazás folytán elvezet a szakmai kompetencia kialakulásához. Megfigyelhető továbbá a *gyakorlat-orientált modell* alkalmazására való törekvés is, mely szerint a tanárjelöltnek mintaadó tanárra van szüksége, akitől megtanulhatja a mesterséget. Kevésbé érvényesül azonban a reflektív modell, amelyben a tanár megszerzett tudását és tapasztalatait alkalmazza a gyakorlatban, tudatosan cselekszik, aktuális problémákból indul ki, osztálytermi kutatásokat végez, s az ezekből leszűrt eredményekre épít.

A gyakorlati képzés *hatékonyabbá* tételét szolgálná, ha a tanárjelöltek szakmai és módszertani képzése korábban kezdődne, illetve ha hosszabb lenne a tanítási gyakorlat. A tanárképzés *tartalmi és módszertani megújítása* szintén elősegítené a gyakorlatorientáltabb képzés megvalósítását.

Az interjúkat elemezve megállapítottuk, hogy a korábbi gyakorlathoz képest az új struktúra a tartalmi kérdéseket és az időkeretet tekintve jelentős változásokat eredményezett a képzésben, emiatt a megkérdezett pedagógusok meglehetősen pesszimistának bizonyultak ezen a téren. Fenntartással fogadták az új követelmények megjelenését, azonban a hallgatókkal egyetemben végrehajthatónak tartják a követelményeket. Az interjúkból egyértelműen kiderült, hogy a pedagógusok lehetőségeikhez mérten törekednek a *műhely-jelleg megvalósítására*, sőt a *gyakorlati oldal erősítését* szorgalmazzák, melyet a tanári szerep gyakorlására, a tanárjelöltek önálló munkájára fordított időkeret növelésével kívánnak elérni.

A végzős hallgatók is ennek a területnek szánják előnyösebb helyzetet a képzésben, mivel lényegesen nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a gyakorlati képzésnek a tanári pályára való felkészítésben, mint a felsőoktatási intézményben szerzett elméleti szaktárgyi, szakmódszertani, pedagógiai és pszichológiai ismereteknek. Legfőképp a tapasztalatszerzés, a tanári munka megismerésének és az arra való alkalmasságuk megítélésének szempontjából tartották fontosnak a gyakorlati tanárképzést. A helyi tanítási gyakorlat mellett igen hasznosnak bizonyult a vidéki gyakorlat, ahol más környezetben szerezhetnek tapasztalatokat a hallgatók.

b) Kutatásunk során tanulmányoztuk a *gyakorlóiskolák* legfontosabb feladatait, céljait, alapelveit, a velük szemben felmerülő társadalmi igényeket, elvárásokat. Vizsgáltuk, hogy milyen mértékben és módon nyilvánul meg a gyakorlóiskolák közoktatási és felsőoktatási funkciója, mennyiben tekinthetők új kezdeményezések, innovációk helyszíneinek, hogyan nyilvánul meg a gyakorlóiskolák sajátos szerepe, helyzete.

A kiválasztott iskolák pedagógiai programjának elemzése során arra a következtetésre jutattunk, hogy minden esetben hagyományokra építő, ugyanakkor a gyorsan változó korunknak is megfelelni kívánó iskolákkal találkozhatunk, melyek sokszínű programkínálattal és színvonalas munkával törekednek versenyképességük megőrzésére a közoktatási intézmények között. Programjuk szerint a *dialógus* és a *szakmai autonómia* megvalósítását tűzik ki célul.

Az értékek, alapelvek, célok, feladatok és a kapcsolatkeresés szempontjából többnyire nyitott és „*tágabb perspektívájú*” iskola modellje rajzolódik ki a pedagógiai programokból. A dokumentumok egy része a „*piacorientált intézmény*” jellegzetességeit mutatja, más programok az „*oktatóiskola*” elképzelését sugallják.

Hipotéziseinket igazolja, hogy az intézmények elsősorban a *közoktatási funkciójukat* emelik ki pedagógiai programjukban, a pedagógusképzésre irányuló feladatok ehhez képest kisebb teret kapnak a vizsgált dokumentumokban. Kérdőíves vizsgálatunkból is az derült ki, hogy a gyakorlóiskolákkal szemben elsősorban a „*hagyományos*” közoktatási tevékenységek gyakorlását várják el társadalmi szinten: a tanárok és a hallgatók a gyakorlóiskolát elsősorban színvonalas oktatást nyújtó intézménynek tartják. Korábbi kutatások eredményeivel összhangban a gyakorlóiskolákkal szemben ma is azok az elvárások érvényesülnek, melyek a kognitív kompetencia fejlesztésével, a társadalmi beilleszkedéssel és az ehhez szükséges viselkedésszel kapcsolatosak. Míg a tanárok a személyiségfejlesztést hangsúlyozzák, a hallgatók inkább a praktikus ismeretek közvetítését tartják fontosnak.

Feltételezéseinknek megfelelően több pedagógiai programban is megjelennek egyfajta „*pedagógiai műhely*” kialakítására irányuló törekvések, illetve megfogalmazódik az a cél, hogy a gyakorlóiskola *mintaként, modellként* kíván szolgálni más iskolák számára. A kérdőívek adatai azt mutatják, hogy a „*műhelyként*” való működés elvárása főként a tanárok szerint van jelen a köztudatban, a hallgatók válaszaiban azonban a „*minta*” jelleg jelenik meg.

A megkérdezett pedagógusok leginkább a továbbtanulók arányával, az iskola versenyeredményeivel és az oktatás színvonalával, a hallgatók pedig a tantestület szakmai felkészültségével *elégedettek*.

A megkérdezett pedagógusok és hallgatók elsősorban *szigorúnak* és *tekintélyelvűnek* minősítették a gyakorlóiskolát, ezzel egyidejűleg igényesnek, ösztönzőnek, és nyitottnak.

A *vezetőtanárok* legfontosabb feladatának a tanulók oktatását és a tanárjelöltek módszertani felkészítését tekintik. A személyiségfejlesztő jelleg a hallgatónál kevésbé kerül előtérbe, ők viszont a tanárjelöltek szakmai felkészítését tartották fontosabbnak, mint a tanárok. A fontossági sorrend végén található „hagyományos” közoktatási feladatokat meghaladó tevékenységek: a felsőoktatási intézménnyel történő kapcsolattartás és a tudományos életben való részvétel, vagyis hazánk jelenlegi gyakorlati képzésében nem hangsúlyos az a törekvés, ami a szakirodalom segítségével bemutatott ún. laboratóriumi iskoláknál, egyetemi klinikáknál hatékony módon érvényesül.

A válaszadók egyöntetűen szakmai tanácsadó szerepet szánnak a vezetőtanároknak. Lényegesnek tartják, hogy tanácsokat adjanak a tanárjelölteknek, segítsék és bátorítsák őket. A modell szerepet, a példamutatást a megkérdezett tanárok lényegesen fontosabbnak gondolják, mint a tanárjelöltek. A hallgatók ehelyett inkább építő jellegű szakmai kritikát várnak a vezetőtanártól.

c) Vizsgálataink során kiemelt kérdésként kezeltük a *felsőoktatási intézmények és gyakorlóiskolák kapcsolatát*, a dialógus, a nyitottság szándékát, az együttműködésük formáit és lehetőségeit.

Megállapítottuk, hogy a tanárok *szakmai kapcsolatrendszerében* a kollégák játsszák a legnagyobb szerepet. A felsőoktatási intézmény szakmódszertanosának, illetve az igazgatónak segítségét lényegesen kisebb mértékben igénylik. A vezetőtanárok szerepének fontosságát bizonyítja, hogy a hallgatók elsősorban hozzájuk fordulnak, ha szakmai tanácsra van szükségük. A többi lehetséges segítő személy szerepe esetükben az adatok szerint elhanyagolható.

A megkérdezett pedagógusok a felsőoktatási intézmény oktatóival főként zárótanítások alkalmával találkoznak, szakmai fórumokon és személyes konzultációkon tartják a kapcsolatot. A felsőoktatási intézmény a megfelelő működési feltételek megteremtését biztosítja a gyakorlóiskolának. A kutatómunkában a legkisebb mértékű az együttműködés a gyakorlóiskola és a fenntartó felsőoktatási intézmény között. Vizsgálataink szerint a gyakorlóiskolák pedagógusai kevésnek tartják a felsőoktatási intézménnyel való együttműködés lehetőségeit. A kapcsolat javítható lenne, ha a felsőoktatási intézmények oktatói gyakrabban látogatnák a vizsgatanításokat, jobban támogatnák a gyakorlóiskolai pedagógusok munkáját, továbbá az iskolák tanárai is nyitnának a felsőoktatási intézmény felé

és bővítenék az együttműködés lehetőségeit. A felsőoktatási intézmények által szervezett vagy a belső szakmai továbbképzések kedvező lehetőségeket kínálnak e téren. A képzés hatékonyságát növelné, ha a fenntartó felsőoktatási intézmények nagyobb részesedést vállalnának a tanárjelöltek szakmai felkészítésében és a gyakorlóiskolák működési feltételeinek megteremtésében.

Kutatásunkból kiderült, hogy a gyakorlóiskolák jelen viszonyok között alapvetően a *közoktatási feladataikra* orientáltak működnek. Ebből adódik tevékenységrendszerük súlypontja és programjuk értékcentrumsa. A tanárképzésbe főként „*gyakorlati pedagógiai műhelyként*” kapcsolódnak be. A tanárjelölt hallgatóknak mindenekelőtt a diszciplináris tudásuk iskolai kipróbálásához, alkalmazásához biztosítanak „terepet”. „*Egyetemi klinikának*” ezek a gyakorlóléhelyek leginkább tantárgyi, ismeretközvetítési és szakmódszertani értelemben nevezhetők. Az iskolák programjuk egészére vagy innovációs, kísérleti küldetésükre nézve nem vagy kevésbé kapnak teret, segítséget a felsőoktatási háttérüktől. Kevésbé kiépült a kölcsönösség, a közös kísérletezés (tartalmi, módszertani) viszonyrendszere.

Vizsgálataink feltárták a gyakorlati tanárképzés aktuális kérdéseit és a gyakorlóiskolák jellegzetességeit. Kutatásunk folytatásaként elképzelhető volna a gyakorlati tanárképzés és annak színtereinek vizsgálata a kétciklusú képzés bevezetését követően, feldolgozva az új struktúra tapasztalatait.

4. A szerzőnek az értekezés tárgyából megjelent publikációi

2005. Pedagógusvélemények az egységes tanárképzésről és a gyakorlóiskolákról. Iskolakultúra, 4. szám, 119-127.
2005. Az első önálló gyakorlógimnázium Debrecenben. In: Buda András-Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia és az elvárások forradalma. Kiss Árpád Archívum, Debrecen, 108-113.
2004. Tanárképzés az integrált nagyegyetemen. Iskolakultúra, 6-7. szám, 190-196. Társszerző: Brezsnaynszky László
2004. Az együttműködés lehetőségei kísérleti iskolákban. Magiszter, 2. évf. 1. szám, 32-38.
2004. A szakmai dialógus lehetőségei a gyakorlati tanárképzésben. Educatio, 3. szám, 495-499.
2004. A Debreceni Egyetem tanárképzése és gyakorlóiskolái. In: Brezsnaynszky László (szerk.): A Debreceni Iskola. Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék, Debrecen, 205-225.
2003. Iskolák feladatai, pedagógiai hitvallása a harmadfokú képzésben. Educatio, 2. szám, 301-305.
2003. A gyakorlati tanárképzés útkeresései. Magiszter, 1. évf. 1. szám, 34-41.
2002. Teacher training and comparative education in Hungary. In: Popov, Nikolay (ed.): Comparative education in teacher training. Bureau for Educational Services, Sofia, 28-32.
2002. Egy iskolátlanított kísérleti iskola: a Bielefeldi Laborschule. In: Brezsnaynszky László-Holik Ildikó-Vincze Tamás (szerk.): Iskolaalternatívák a huszadik században. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 176-185.
2001. Die Elemente der Demokratie-Erziehung in den pädagogischen Programmen. In: Brezsnaynszky, László (Hrsg.): Pädagogische Analyse von Schulprogrammen. Debrecen, 27-32.
2000. A demokrácia-nevelés elemei a pedagógiai programokban. In: Brezsnaynszky László (szerk.): Pedagógiai programok elemzése. Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományi Tanszék, Debrecen, 51-65. Társszerző: Brezsnaynszky László